

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA İNGİLİZ KADINI ÜZERİNE BİR İNCELEME: SAVAŞIN İNGİLİZ KADINININ HAYATINA ETKİSİ

Onur YAMANER

Mezun, Yeditepe Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, onurediperu@yahoo.co.uk

ÖZET: Birinci Dünya Savaşı, İngiliz kadınlarının sokakta oy kullanma hakkı için verdiği mücadeleden, evinde çocuğunu emzirmesine kadar hayatındaki her şeyi derinden etkiledi. Belki de kadının hayatındaki en köklü değişim iş hayatına dâhil edilmesiydi. Savaş, İngiliz Milleti'ni askeri ve sivil cephe olarak ikiye bölmüştü. Cephenin erkeğe, sivil cephenin ise kadına ihtiyacı vardı. Kadınlar erkeklerin yardım çağrısına cevap verdiler. Fakat kadınların kamusal hayata geçişleri sancılı oldu. Birçok erkeğin kafasında, kadınlar geçici işçilerdi ve savaş bitince evlerine, yani ait oldukları yere geri döneceklerdi. Kadınlara göre ise kamusal alana girme önemli bir dönüm noktasıydı. Ayrıca kadınlar savaş yıllarında gösterecekleri çabanın oy kullanma hakkı taleplerine katkı sağlayacağını düşünüyorlardı. Erkek tarihçiler ve feminist düşünürler arasında kadınların oy hakkı elde edilmesinde Savaşın etkisi uzun bir süre tartışma konusu oldu. Birçok feminist düşünürü göre erkeklerin, eşit oy hakkını sadece kadınların Savaş yıllarındaki çalışmalarına bağlamasının altında yatan belki de tek neden kadınların mücadelesini kabullenmek istememeleriydi. Her iki taraf da Savaş ile eşit oy hakkının elde edilmesi arasındaki ilişkiyi kendi penceresinden yorumladı. Elde edilen oy hakkı ne kadınların söylediği gibi doğal bir süreçti, ne de erkeklerin iddia ettiği gibi Savaşın bir mükâfatıydı.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, İngiliz Kadını, Oy Kullanma Hakkı, Sivil Cephe, Kadın İşçiler.

A REVIEW OF BRITISH WOMAN AT WORLD WAR I: THE EFFECT OF THE WAR TO THE LIFE OF BRITISH WOMAN

ABSTRACT: The First World War had a deep impact on virtually everything in British Women's life; from fighting for suffrage on the street to breastfeeding their babies at home. The most fundamental change in their lives was perhaps their inclusion in the world of Labor. The war had divided the British Nation into two as the Front and the Home front. The Front needed men while the Home front needed women. Women immediately responded to the call from men. However, their transfer into public life was a bit painful. For many men, women were merely temporary workers, and when the war was over, they would go back home where they belonged. For many women, on the other hand, entering public life was a milestone. Aside from these, women thought that their efforts during the war would contribute to their demand for the suffrage. The effect of war on the equal voting rights had been a subject of debate between male historians and feminist thinkers. According to many feminist thinkers, the fact that their man counterparts suggest that the war efforts was the only reason for the legislation of the women's suffrage, is because in reality they never recognized equal voting rights for women in their minds. Both sides interpreted the relation between war and equal voting rights from their own perspectives. In fact, the women's suffrage was neither a natural process as claimed by women, nor a reward of the War as claimed by men.

Key Words: First World War, British Woman, Suffrage, Home – front, Women Workers.

GİRİŞ

“Birinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı değişikliklerden hiçbirisi, kadının statüsü ve konumunda gerçekleşen değişiklikten daha büyük olmamıştır ve henüz kadın, erkeğin kadını algılamasındaki değişim kadar, değişmemiştir” (Thom 1998: 1).

19. yüzyılın ortalarında başlayan ve 20. Yüzyılın başlarına kadar süren Kadın hakları hareketinin birinci dalgası, tüm Avrupa ve Kuzey Amerika'da olduğu gibi İngiltere'de de etkindi. İngiliz kadınları bu dönemde oy kullanma, meslek edinme ve eğitim alma gibi temel siyasi ve sivil haklar için mücadele ettiler. İngiliz kadınının özgürleşmesi yolunda; Mary Wollstonecraft ve diğer feminist yazarların düşünceleri, aktivist kadın liderler ve kadın kuruluşlarının çalışmaları, siyasi partilerle yapılan görüşmeler, Sanayi Devrimi ve Kapitalizmin oluşturduğu şartlar ve modernizmin etkileri, önemli unsurlardı. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın diğerlerinden en büyük farkı, mecburiyetten bile olsa değişmeye başlamış kadın statüsünü genele yaymasıydı.

Savaş yıllarında beş milyon erkeğin silâh altına alınması kadınların çalışmasını zorunlu kıldı. Birçok kadın çeşitli işlerde çalışmaya başladı. Fakat kadınların iş hayatına geçişi bazı sorunları da beraberinde getirdi. Kadınlar; işverenlerin kadın işçiye alışıksız olmaması, eşit işe eşit maaş ödenmemesi ve kadınla erkeğin birlikte çalışmasının toplumsal yapıyı olumsuz yönde etkileyeceği önyargısı gibi sorunlarla karşılaştılar. Aslında tüm bu tartışmaların odak noktasında savaşla birlikte kadının değişen toplumsal rolü ve erkeğin bu değişime verdiği tepki vardı. Kadının çalışması o güne kadar hükmeden erkeğin statüsünü kadınlara paylaşması demektir ve böylesine köklü bir değişimin erkek tarafından hemen kabullenilmesi beklenemezdi. Bu ötelenmeden fabrikadan çalışan kadınlardan Avam Kamarası'na ilk kadın parlamenter olarak giren Nancy Astor'a kadar her sınıftan kadın nasibini aldı. Belki de Astor'un parlamenterliğinin ilk yıllarındaki (birçok aktivist kadına göre) nispeten pasifliğinin arkasında da bu yatmaktaydı.

Kadınlar talepleri adına kahvehaneleri basmak gibi cesur eylemler gerçekleştirirken, ne gözüne alınmaya ne de hapishaneye gönderilmeye aldırış ettiler. Kadınların oy kullanma hakkı (*Suffrage*) elde edebilmek için bitmek bilmeyen eylemleri sayesinde, kadın meselesi savaşın eşiğinde olan İngiltere'nin gündeminde İrlanda sorununu bile geride bıraktı (Law 1997: 46). Peki, kadınlar toplumsal alt – üst oluşa neden olan bu büyük savaş gelip çattığında nasıl bir yol izleyeceklerdi? Kendilerinden beklenildiği üzere, bir kez daha üstlerine düşen görevi yapmak için saf tuttular. Ne var ki kadınlar erkeklerin çağrısına cevap vermelerine karşın, kendi aralarında fikir ayrılıklarına düşmüşlerdi. Savaş yıllarında kadınlar arasında yaygın üç temel tutum göze çarpmaktadır ki, bunlar; barış taraftarlığı, oy hakkı mücadelesinin devam ettirilmesi ve ülkeleri için savaşanlara destek verilmesiydi (Law 1997: 48).

Savaş, İngiliz toplumunun aile yapısını özellikle kadın – erkek ilişkisini önemli ölçüde değiştirdi. Kadının para kazanması babasına ve kocasına olan ekonomik bağımlılığını ortadan kaldırdı. Bu durum kadının kendine olan güveninin artmasına ve kendini daha bağımsız hissetmesini sağladı. Oysa erkeğin nazarında kadın geçici işçiydi ve savaşın ağır koşulları ortadan kalkınca gene evine, geleneksel görevi olan çocuk yetiştirmeye dönebilirdi.

1918 yılına gelindiğinde, otuz yaş üzeri her kadın oy kullanma hakkına sahip oldu. Aşağıda “Savaş Sonrası İngiliz Kadını” bölümünde görüleceği gibi kısmî siyasi imtiyazın savaşın hemen akabinde verilmesi, kamuoyunda kadınların seferberlik yıllarındaki gayretlerinin ödüllendirilmesi olarak algılandı. Kat edilen yol, ister sivil cephede erkeğe verilen desteğin bir mükâfatı olarak, isterse savaşın dahi önüne geçemediği oy hakkı propagandalarının doğal sonucu olarak görülsün, kadınlar için önemli bir aşamaydı. Elde edilen kısmî hakkın eşit oy kullanma hakkına (*Equal Franchise*) dönüşmesi on yıl sürdü ve 1928 yılında 21 yaş üzeri her kadın oy kullanma hakkına sahip oldu.

Bu çalışma, İngiliz kadın hareketinin Birinci Dünya Savaşı öncesindeki durumunu, savaşın değiştirdiği kadının statüsünü, kadınların savaş zamanında iş hayatına girişini, savaşın kadın oy kullanma hakkına etkisini ve kadınların eşit oy kullanma hakkını elde etmelerine kadar olan süreci incelemektedir. İngiltere'nin Amerika'yla siyasi, kültürel ve ekonomik bağlantıları, Avrupa kara kıtasındaki etkinliği ve zamanın en büyük sömürge imparatorluğu olduğu düşünülürse, İngiliz kadınlarının siyasi ve sivil haklar elde etmesinin yankıları, hem ulusal hem de uluslararası bir öneme sahipti. Savaş kadın siyasi tarihi için bir kırılma noktasıydı ve ağır psikolojik travmalara ve kayıplara rağmen yıkılmış evlerin içinden daha özgür kadınlar ortaya çıkmıştı. Bu yüzden konu defalarca birçok feminist yazar ve tarihçi tarafından irdelendi. Dönemi araştırırken konuya kadın ve erkek dünyasının farklı bakış açılarından yaklaşabilmek için Cheryl Law, Susan R. Grayzel, Olive Banks ve birçok önemli kadın yazarların yanı sıra A.J.P. Taylor, Harold L. Smith gibi erkek yazarların eserlerinden de istifade edilmiştir.

I. SAVAŞA GİDEN YOLDA İNGİLİZ KADINI

A. İngiliz Kadınlarının Siyasi Partilerle İlişkisi 1910 – 1914

Kadınların oy verme hakkı elde edebilmek için yaptığı çalışmalar, kadınların ve temasta oldukları çevrelerin çıkarları doğrultusunda farklılık gösterdi. Muhafazakârlar 1910 yılına kadar Avam Kamarası'nda (*House of Commons*) kendilerine oy vermesi muhtemel kadınları destekledi. Bir yandan da İşçi Partilere ve liberallere daha yakın olan yeni erkek seçmenlerin seçimlere dâhil olmasına kadar kadınların eşit oy hakkı talebine karşı çıkıldı (Smith 1998: 55). Bu tarz dalgalanmalar kadın sendikalarına da yansdı. Tüm kadınların ortak bir amacı vardı ama bu amaca giden yollar farklıydı. Bu durumun en açık örneği ise, *National Union of Women's Suffrage Societies – NUWSS* (Kadınların Oy Kullanma Hakkı Dernekleri Ulusal Birliği) İşçi Partisi'ne yakınlaşırken *Women's Social and Political Union – WSPU* (Kadınların Sosyal ve Politik Birliği) tam tersi istikamete yönelmesiydi.

Dönemin kadın hareketine yön veren kadın kuruluşlarından biri olan NUWSS, dört yıl içinde büyük bir gelişim gösterdi. 1910 yılında bu sendikaya bağlı kadın kuruluşlarının sayısı 210 iken, 1914 yılına gelindiğinde bu sayı 500'ü aştı. Buna paralel olarak üye sayısı 21,571 den 100,000'in üzerine, yıllık geliri 5,500 pound'dan 45,000 pound'a yükseldi (Smith 1998: 61). Böylesine büyük bir topluluğun aldığı veya almadığı her karar İngiliz kadını için önemliydi. Bu amaçla kadınların taleplerini karşılamaya yönelik olarak Avam Kamarası'na sunulan “Uzlaşma Yasa Tasarısı”na NUWSS'in desteğini sürdürmesi sendikaların kadın hareketini yavaşlattığı izlenimi yarattı. Çünkü kadınlara göre, kadın ve erkeklerin eşit oy hakkına sahip olmasını amaçlayan “Eşitlik Yasası” teklifinin başarı şansı Uzlaşma Yasası'ndan daha yüksekti. Tüm bu gelişmeler yaşanırken, WSPU oy kullanmak için saldırgan eylemlerine yeniden başladı. Bu eylemler kadınların oy kullanma hakkına verilen desteğin azalmasına neden oldu. Nitekim NUWSS'e göre, kadınların oy kullanma taleplerini içeren ve 28 Mart 1912 tarihinde oylanan “Uzlaşma Yasa Tasarısı” 208 “evet” oyuna karşın 222 “hayır” oyuyla Avam Kamarası'nda reddedildi. Kanun teklifinin 1911'de yapılan teklifle aynı olmasına rağmen Avam Kamarası'nda kabul edilmemesinin sorumlusu saldırgan tavır takınan WSPU'ydu (Smith 1998: 59).

NUWSS'e İşçi Partisi ile ittifak yapması doğrultusunda içeriden bazı baskılar geldi. İlk baskılar, sendikaların İngiltere'nin kuzeyindeki ve İskoçya'daki kollarından yöneldi. Bu ittifak politikasının gerçekleşmesi için Newcastle, Edinburgh ve Manchester Kadın Oy Kullanma Hakkı Dernekleri yoğun bir mesai harcadılar. Kadınlar sağlam ve güvenilir bir ittifak kurmak istiyorlardı. Bu amaçla, İşçi Partisi ile ittifak yapma olasılığı arandı. Çünkü liberal vekiller kadın oy hakkına konusuna verdikleri destekte güvenilir değillerdi. Oysa İşçi Partisi, 1912 tarihli “Kanun Teklifi”nde kadınları destekledi ve kadınları kapsamayan bir reformun reform olamayacağını beyan etti. Bunun yanı sıra, İşçi Partisi'nin seçimlerde kadınlara verdiği desteğin faydalarını, sendikaların geleneksel siyasi partilerden bağımsız politikasını muhafaza etmek isteyen feminist lider Millicent Fawcett dâhil olmak üzere kimse reddedemezdi (Smith 1998: 59). NUWSS'in tarafsız politika geleneği artık değişiyordu ve Fawcett seçeneklerden birini tercih etmek zorundaydı. Ya kadınların oy kullanma hakkı için İşçi Partisi'yle anlaşmayı tercih edecek ya da anlaşmayı orta sınıftaki kadınlara sadık kalacaktı.

Bu ittifak, diğer partiler için er ya da geç erkeklerle eşit oy kullanma hakkını elde edecek kadınların desteğinden mahrum kalınması anlamına gelebilirdi. Fakat NUWSS de kendi içinde bölünmeler yaşıyordu. Siyasi partilere verilen mali yardımın nasıl kullanılacağı konusu bölünmeyi pekiştirmekteydi. Birçok liberale göre bu mali yardım İşçi Partisi adaylarını küçük seçim bölgelerinde desteklemek için kullanılıyordu (Smith 1998: 66). Liberalleri ilgilendiren bir başka konu ise kadınların, oy kullanma hakkı konusunda muhafazakârların değişen politikaları sayesinde ilerleme kaydettiklerini ve bu sayede taleplerinin seçim konusu yapılabileceğini düşünmeleriydi. Kadın meselesi İngiliz siyasetinde gerek siyasi partiler için gerekse kadınlar için değişken dengelere sahipti. Özetle, kadınlar bilhassa eşit oy kullanma hakkını kazandıktan sonra Avam Kamarası'nda her partinin faydalanmak istediği politik bir araca dönüşmüştü (Smith 1998: 54).

II. İNGİLTERE’NİN YENİ İŞÇİLERİ: KADINLAR

A. Erkekler Cepheye, Kadınlar İşe

Birinci Dünya Savaşı kapsadığı coğrafya, devlet ve asker sayısı ve kullanılan silahlar itibarıyla o tarihe kadar insanlığın gördüğü en büyük savaştı. Savaşın değiştirdiği birçok husus arasında kadının geleneksel rolü ve statüsü de vardı. Kadınlar ilk defa kitleler halinde iş hayatına dâhil olmaya başladı (Anderson ve Zinsser 1998: 28). Kadın; çocuk büyütmenin ve ev işi yapmanın dışında sokakta yeni bir hayata adım atıyordu ve bu yeni hayat savaşın yarattığı ağır ekonomik şartların bir sonucuydu.

Büyük Savaş yıllarında bütün Britanya, askeri ve sivil cephe olmak üzere iki gruba bölündü. Savaşın tahmin edildiğinden daha uzun ve yıkıcı geçmesinden dolayı, İngiliz Hükümeti cepheye göndermek üzere daha fazla erkeğe ve erkeğin yerine geçmesi için de daha fazla kadına ihtiyaç duydu. Fakat Avrupa kıtasındaki ülkelerin aksine İngiltere’de askerlik hizmeti zorunlu değildi ve bir İngiliz erkek katılacağı birliği seçebilir ya da sosyal hizmet alanında çalışabilirdi (Taylor 1965: 30). Bu yüzden Hükümet ve Savunma Bakanlığı’nın gönüllü toplama kampanyalarının başarıya ulaşması çok önemliydi. İşte tam bu noktada milliyetçi söylemler devreye sokuldu. Erkeklerle “Ülkenizin size ihtiyacı var” gibi etkili ve vatanperver çağrılar yapıldı (Melman 1997: 410). Dönemin Savunma Bakanı Horatio Herbert Kitchener milliyetçi söylemlerin de katkısıyla 1915 yılının Temmuz ayına kadar 125.000 gönüllü asker toplamayı başardı (Grayzel 2002: 54). Hükümet, kadınlar arasında da vatanperverlik duygusunu yaymaya çalıştı; kadınlara, erkeklerin cephedeki fedakârlıkları sıkça hatırlatıldı. Bu hatırlatmalar sonucunda, kadınlar da savaş zamanı esen milliyetçilik rüzgârından etkilendiler. Millicent Fawcett ve Pankhurst Kardeşler gibi bazı feminist liderler, kadınlara “oy kullanma hakkı talebimiz kabul edilir veya edilmez ama biz vatandaşlığı hak ettiğimizi erkeklerle gösterelim” diye sesleniyordu (Thebaud 1992: 49). Aslında bu söylem hepsi için geçerli olmasa da, kadınların savaş yıllarında gösterdikleri fedakârlığın altında yatan temel düşüncelerden biriydi. Ama insanlar, kıtlık başta olmak üzere savaş koşullarının getirdiği birçok güçlüklerle uğraşırken, milliyetçi söylemlerin etkisinin uzun sürmesi de beklenemezdi. Bu sebeple, hükümetin propagandalarının tesiri uzun sürmedi (Thebaud 1992: 49).

B. İyi Anne, İyi Eş ve Geçici İşçi

Savaşın ilk beş ayında kadınların toplumsal statülerinde gözle görülmür bir değişme olmadı (Anderson ve Zinsser 1998: 40). Hükümet’in hem cephede hem de cephe arkasında geri hizmet için erkeklerle ihtiyacı vardı. İlk etapta Belçikalı erkek mülteciler kullanıldı ama bunların sayısı yeterli gelmedi (Thom 1998: 21). Hükümet için geriye kalan tek seçenek kadın işgücüyüdü. Kadınların erkeklerin yerine geçmesi, hükümetle işçi sendikaları arasında yapılan görüşmelerden sonra gerçekleşti. İşçilere çalışma koşullarının savaş sonrasında düzeltileceğine ve kadınların gelirlerinin sınırlandırılacağına dair sözler verildi (Grayzel 2002: 52). Zaten kadınların işgücüne dâhil olmaları direkt sanayi alanından başlamadı. Başlarda kadınlar sekreterlik işlerine yönlendirilmişti. Zaten düşük ücretli ve ağır fiziksel koşullar altında silah ve mühimmat fabrikalarında çalışmak, kadınlar için çok da ilgi çekici değildi. Bu nedenle dikiş nakış işlerinden hemşireliğe kadar farklı meslek gruplarında çalıştılar.

Kadınların iş hayatındaki en büyük sorunlarından biri düşük haftalık ücretlerdi. Kadınlar erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen onlardan daha az gelir elde ettiler. Bir erkek haftada 17 şilin (shillings) kazanamadığında kendisini çok kötü hissederken, Manchester da çalışan binlerce genç kız evlerine 7 şilin götürdüklerinde kendilerini şanslı hissediyorlardı. Vasıflı kadın işçiler ise, hayatlarının sonuna kadar haftada 12 şilin’den fazlasını kazanmayı hayal dahi edemez haldeydi. (Anderson ve Zinsser 1998: 39). Bununla beraber, en yüksek ücretli işler de torpilli kadınlara verildi. Kadınların gelirini etkileyen diğer bir konu, medeni durumlarıydı. Evli kadınlar bekârlara nazaran daha fazla para kazanıyorlardı. Bunun gerekçesi, bekâr kadının maddi yükünün evli kadına göre daha az olmasıydı.

Kadınların diğer bir sorunu ise, cinsiyet ayrımı ve kendilerine yapılan sataşmalardı. Savaş yılları boyunca, kadın öncelikle evde iyi bir anne ve eş, daha sonra işyerinde sorumlu bir işçi olarak lanse edildi. Hatta hükümetin kadın işgücüne çok ihtiyacı olmasına rağmen, evli kadınlar 1916 yılına kadar, “evi dışı kuş kurar” düşüncesinden dolayı çalıştırılmadılar (Thom 1998: 72). Annelerin iş hayatına girmesi İngiliz Parlamentosu’nda ve ulusal basında tartışmalar yarattı. Ticaret odaları kadının çalışmasını desteklerken, kadın işçiyeye karşı gelenler, anneliğin önemine vurgu yapmanın bir adım ötesine gidip, kadınların yaptıkları işlerde yetersiz olduklarını iddia ettiler (Law 1997: 60). Erkeklerin gerekçeleri; kadınların iş tecrübelerinin olmaması, aile sorumluluklarının olduğu ve fiziksel olarak erkeklerden daha güçsüz olmalarıydı.

Kadınlar, savaş yıllarında işgücüne dâhil oldukları ilk günden itibaren ciddi zorluklar çektiler. Bununla beraber, iş hayatı kadının fikir dünyasının değişmesini sağladı. Arsenal şehrindeki Small Arms Factory’de çalışmış bir kadın işçi konuyla ilgili düşüncelerini şöyle dile getiriyordu: “İngiltere’nin gelecekteki anneleri tecrübe ettikleri iş hayatı sayesinde, daha açık fikirli ve kendine güvenen anneler olacak ve azimli duruşlarıyla harika bir neslin umutlarını yeşertecekler” (Thom 1998: 90).

C. Kadın Destek Kolordusu (The Women’s Army Auxiliary Corps – WAAC)

1917’de kurulan Kadın Destek Kolordusu İngiltere ve Fransa’da yaklaşık bir buçuk yıl boyunca hizmet verdi. WAAC, savaş zamanı kadınların kurduğu ve silahlı kuvvetlere bağlı olmadığı halde askeri niteliği ağır basan en büyük gönüllü kuruluşlardan biriydi. Çalışanlarının büyük çoğunluğu ofis işleri yapan işçi sınıfına mensup kadınlardı. Bunun yanı sıra ambulans şoförlüğü, yemek ve sekreterlik işleri, bu kadınların temel uğraşlarını oluşturuyordu.

Kadınların WAAC’a katılma ve WAAC’tan ayrılma grafiği oldukça inişli çıkışlıydı. 1917 yılının Mart ayında kadınlara yapılan destek çağrısının (*Great Call for Women*) etkisiyle kısa ömürlü bir yükseliş olmasına rağmen, kurulduğu ilk yıl kadınların WAAC’a katılımı istenilen seviyede değildi (Melman 1997: 425). Fakat bir sonraki yıl Mart ile Mayıs ayları arasında katılım oranı bir hayli yükseldi. Savaş zamanında kurulan diğer bir kadın kuruluşu *Women’s Land Army*’nin (Kadın Kara Ordusu) çalışma şartları ağır ve sıradan tarım işleri için kadın toplamak istemesi, kadınların WAAC’a katılımını arttırdı (Melman 1997:

429). Kadınların WAAC'a katılmasında; ordunun kadınları askere alma talebi, kadın işçiye duyulan genel ihtiyaç ve çalışan kadınların tercihleri belirleyici unsurlardı. WAAC'ın kadın üye toplamadaki başarısının önemli bir diğer nedeni de; WAAC'ın savaş zamanı sanayi işlerinden kovulan kadınlara orduda istihdam sağlamasıydı. Ayrıca WAAC, *Women's Royal Naval Service* (Kadın Kraliyet Denizcilik Hizmeti) (1917) ve *Women's Royal Air Force* (Kadın Kraliyet Hava Kuvvetleri) (1918) gibi kurumlar kadınlara kendi aralarında resmi bir hiyerarşi, askeri bir disiplin ve saygın bir üniforma sundu (Pugh 1992: 31).

1918 baharında, WAAC'a katılan kadın sayısında yaşanan hızlı artışın hemen sonrasında keskin bir düşüş oldu. Bu durum çeşitli nedenlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Fakat en önemli ve çarpıcı olanı İngiltere'den Fransa'ya giden kızlar hakkında çıkan söylentilerdi. İddiaya göre, bu kızlar askerlerle cinsel ilişkiye girmeleri için toplatıldılar (Anderson ve Zinsser 1998: 58). Kadınların üniformalı görüntüsünün ve değişen kadın erkek ilişkisinin erkekleri fazlasıyla endişelendirdiği için bu tarz skandal iddiaları manipüle edilmeye çok müsaitti. İlk başlarda söylentiler WAAC yetkilileri tarafından desteklenmedi. Yine de çalışan kadınlar için tedbirler alınmalıydı. Kadın ve erkek yetkililer önlem olarak şunu düşündüler: Erkeklerle yan yana çalışan kadınlar, orta ve üst sınıf kadınlardan rehberlik, korunma ve kontrollerinin sağlanması konularında yardım alacaklardı (Melman 1997: 445). Tüm çabalara rağmen, çıkan dedikodular WAAC'a duyulan ilginin azalmasına neden oldu.

III. SAVAŞ SONRASI İNGİLİZ KADINI (1918 – 1928)

Savaş, kadını evinden dışarı çıkardı ve böylece kadın neler yapabileceğini gördü. Artık kadınlar eski hayatlarındaki gibi bağımlı, sınırlı ve amaçsız günlerine geri dönemezdi (Law 1997: 73). Böyle düşünen kadınların çokluğuna rağmen, savaşın ağırlığında ezilmiş bazı kadınlar, eski rutin hayatlarına geri dönmeyi düşündüler. Bazı kadınlar da, kadınların savaş zamanı işlerinin savaşa özgü olduğunu ve daha sonra yaşanacak gelişmelerde herhangi bir etkisi olmayacağını belirttiler (Thom 1998: 65). Fakat savaşın hemen arkasından 30 yaş üzeri kadınların oy kullanma hakkına sahip olmalarının önemli bir gelişme olarak ortaya çıkması, kadınlar için yeni bir dönemi başlattı.

Savaş yaralarını sarmaya çalışan İngiltere ve İngiliz Hükümeti, cepheden dönen 3,5 milyon erkeği tekrar işe yerleştirmek zorundaydı. Bu yeniden yapılanma süreci özellikle kadınlar için oldukça sorunlu bir dönem oldu. Kadınların, savaş yıllarında elde ettikleri statünün genişletilmesi yönündeki beklentilerinin aksine, kadınların konumunda gerileme yaşandı (Banks 1993: 96). Birçok kadın işten çıkarıldı. Hatta evli kadınların ceza gerektirecek ve evlilik kurumuna zarar verecek uygunsuz davranışlardan dolayı boşanmaları, kadın işgücünün azaltılması için bir fırsat olarak yerel mahkemelerde kadınların aleyhinde kullanıldı (Law 1997: 69). Kadın işçiler yaşanan sürecin bir parçası olmak ve tıpkı savaş yıllarında olduğu gibi işgücüne katkıda bulunmak istiyordu. Ancak dönemin şartları kadınların yanında değil, karşındaydı ve kadınlar savaşın verdiği iş hayatını barışın geri almasına göz yumamazlardı. Bunun için, grevlere gidildi, protestolar ve toplantılar yapıldı. Kadınların tepkilerine kayıtsız kalamayan Hükümet, kadınların meslek eğitimi alabilmeleri için *Central Committee for Women's Training and Employment* (CCWTE) (Kadın Meslek Eğitimi ve İstihdam Merkez Komitesi) kurumuna 50,000 pound yatırdı (Law 1997: 80).

1918 – 1928 yılları arasında feminist kadın topluluklarında bir dönüşüm yaşandı. Kadınlar, 1918 yılında elde ettikleri ilk oy kullanma hakkında sonra, kadın topluluklarının eski isimlerinin milatlarının dolduğunu düşündüler. Örneğin, NUWSS, *National Union of Societies for Equal Citizenship* (NUSEC) (Eşit Yurttaşlık Dernekleri Ulusal Birliği) olarak, bir başka kadın kuruluşu *London Society for Women's Service* (Londra Kadın Hizmet Derneği) ise *London Society for Women's Suffrage* (Londra Kadın Oy Kullanma Hakkı Derneği) olarak kendi içlerinde yenilenmeye gittiler (Taylor 1965: 122).

Eşit oy kullanma hakkı ve diğer tüm kadın hakları için kadınların aktif siyasette var olmaları, dolayısıyla Avam Kamarası'nda kadınların, kadınlar tarafından temsil edilmesi hayati önemdeydi. Nancy Langhorne Astor, Muhafazakâr Parti'nin bir mensubu olarak Avam Kamarası'na giren ilk kadın milletvekili (1919) oldu.** Astor'un ardından Margaret Wintringham parlamenter olarak Avam Kamarası'ndaki yerini aldı. Astor, milletvekili babasının ölümünden sonra babasından boşalan koltuğa seçilmiş, Wintringham da yine aynı görevdeki eşinin ölümünden sonra onun görevine seçilmişti. Bu durum, ilk kadın parlamenterlerin, yerlerine geçtikleri erkeklerin kopyası gibi hareket edecekleri beklentisi ve imajı yaratmıştı (Melville 1974: 167). Özellikle Astor'u eleştirenlerin arasında Emmeline ve Sylvia Pankhurst kardeşler, Constance Markievicz gibi kadın hareketinin ateşli savunucuları da vardı. Astor'un kadınların mücadelesine daha önce hiç katılmaması, dolayısıyla kadın hareketine yabancı olması ve parlamenter oluş şekli onu eleştirilerin hedefi haline getirdi. Astor'un söylemleri de, eylemleri de en az parlamenter oluşu kadar tartışıldı. "Bizler yeni süpürgeleriz [siyaset alanında]. Bakalım doğru yerleri süpürecek miyiz?" (Astor 1923: 22) cümlesi, Astor'un kadın sorununa hangi pencereden baktığına dair bazı ipuçları veriyordu. Özellikle, kadını tanımlarken kullandığı *süpürge* kelimesi, kadının geleneksel rolüne bir atfı mıydı? Kadınları desteklerken toplumdaki kadın algısını çağrıştıran bir sembol kullanması, kadınları siyasete adapte etme eğiliminden dolayı mı? Yoksa denge politikası uygulamaya çalışılmasından mıydı? Kadının peşinden koştuğu, elde etmek için çok çaba sarf ettiği ve şüphesiz ki hak ettiği, değişmeye başlayan yeni hayatının ve sahip olduğu yeni statüsünün; temel toplumsal değer ve görevlerini olumsuz yönde etkilememesi gerektiğini bir kez daha kadına hatırlatma ihtiyacından mı kaynaklanıyordu? Tüm tartışmalara rağmen, Astor kadın parlamenter sayısının artması için partiler üstü bir dayanışma sergilemişti. İşçi Partisi'nden ve liberallerden de kadınların parlamentoya girebilmesi için çalıştı. 6 Aralık 1923 tarihine gelindiğinde Avam Kamarası'ndaki kadın parlamenter sayısı 8'e ulaşmıştı.

Feministler, Parlamento'ya kadın parlamenter girmesi dışında, eşit oy kullanma hakkını elde edebilmek için farklı yollar izlediler. NUSEC, Eleanor Rothbone liderliğinde siyasi partilerden bağımsız ilerlemeyi tercih etti. Aktivist Viscountess Rhonda ise, kadınların aktif ve görünür bir rol üstlenmesi gerektiğine ve eşit oy kullanma hakkını elde edene kadar protesto gösterilerinin canlandırılmasına inandı. Nancy Langhorne Astor, daha politik bir yaklaşım içindeydi ve özellikle Muhafazakâr Parti'den Stanley Baldwin'nin çabalarıyla, kadın oy hakkı savunucularının (*Suffragette*) militan eylemlerinin sona ermesi durumunda

** Constance Markievicz'in ilk kadın parlamenter olarak seçilmesine rağmen görüşleri (İrlanda Cumhuriyetçiliği) bahane edilerek parlamenter olması engellenmiştir.

reform konusunda bir ilerleme kaydedileceğine ikna edildi (Law 1997: 110). Yine bu dönemde görülen bir başka gelişme de, İngiliz faşizminin öncülerinden Rotha Lintorn-Orman'ın faşizmi kadınlaştırmasıydı. (Gottlieb 2003: 32). Rotha faşist duyguları kadınlar arasında yaymak için Savaş'taki ölü ve gazilerin İngiliz Milletine yaşattığı savaş bunalımını (Shell Shock) kullanırken Almanları Büyük Savaşın ve yaşanan acıların sorumlusu olarak lanse ediyordu. Zaten İşçi Partisi'nin güçlenmesine bir reaksiyon olarak 1923'te kurulan *British Fascisti*'ye (İngiliz Faşist Örgütü) katılan kadınların birçoğunun ortak özelliği savaş yıllarında eşlerini yahut babalarını kaybetmiş kadınlar olmalarıydı.

Kadınların eşit oy kullanma hakkı elde etmelerinin önündeki en büyük engel muhafazakârlardı. Kadınların haklarını genişletmeye çalıştığı her alanda kadınların yollarını kesmeye çalışıyorlardı. 1920 ve 1924 yasa tasarılarında Muhafazakâr Parti'nin birçok milletvekili kadınların aleyhinde oy kullandılar (Smith 1998: 98). Ne var ki, muhafazakârların kadınlara karşı bu sert tutumu çok geçmeden değişti. Bu değişimin arkasında siyasi kaygılar yatıyordu. Çünkü 5 milyon yeni erkek seçmen seçimlere katılacaktı ve bu seçmenlerin büyük çoğunluğu işçi sınıfına mensuptu ki bu da, onların gideceği muhtemel adresi göstermekteydi. Bu gelişme, karşı cepheyi harekete geçirdi. Zaten kadın seçmenlerin partinin geleceğindeki önemini fark eden muhafazakârlar karşı atak olarak *The Women's Unionist Organization* (Kadın İttihatçı Teşkilatı) ve *Women's Advisory Committee*'yi (Kadın Danışma Kurulu) oluşturmak ve kadınlara parti yönetiminde koltuk ayırmak gibi ayrıcalıklar tanıma girişiminde bulundular. İşçi Partisi'nin kadınların ilgisini çekme yöntemi de rakiplerinin uygulamasından pek farklı değildi. *The Standing Joint Committee of Industrial Women's Organization* (Kadın İşçiler Örgütü Daimi Ortak Komitesi) ise kadınların danışma kurulu olarak çalıştı (Smith 1998: 103). Siyasi partilerin rekabetleri ve çıkarları kadınlar için olumlu gelişmeler doğurdu. 61 yıl süren İngiliz kadınlarının oy kullanma hakkı mücadelesi 1928'de kadınların eşit oy kullanma hakkına sahip olmasıyla son buldu.

SONUÇ

İngiliz kadınlarının savaş zamanında yaşamlarına dair tercih edebilecekleri çok fazla seçeneği yoktu. Kadınlar, isteyerek yahut istemeyerek hem cepheye giden erkeğin yerine çalıştılar, hem de evleriyle ilgilendiler. Hatta savaştan önce anarşist olarak adlandırılan hatırı sayılır sayıda radikal feministler oy kullanma taleplerini erteleyip sivil cepheye destek oldu (Roshwald ve Stites 1999: 330, 331). Kadınların üstlendiği bu görev zor ama kadınlar için bir o kadar da önemliydi.

Özetle, savaş ve sonuçları neticesinde bozulan ve değişen toplumun sosyal yapısı temel alındığında, savaşın erkeklerin zihniyetindeki kadın algısını değiştirdiği bir gerçektir. Ayrıca kadınların savaş yıllarında sahip olabildiği işlerin, kadınların kendilerine olan güvenlerinin artmasına ve kadın hareketinin tabana yayılmasına katkısı yadsınamaz. Fakat kadınların eşit oy kullanma hakkını elde etmesi sadece ve sadece kadınların savaş yıllarındaki işlerinin bir mükâfatı olarak görmek, kadınların savaş yıllarından çok daha önce başlayan ve 1928 yılına kadar devam eden politik girişimlerini göz ardı etmek sağlıksız ve eksik bir yorum olur.

KAYNAKÇA

- ANDERSON, Bonnie S. ve ZINSSER, Judith P. (1998), *A History of Their Own*, Oxford University Press, New York.
- BANKS, Olive. (1993), *The Politics of British Feminism, 1918 – 1979*, Aldershot, England.
- GOTTLIEB, Julie V. (2003), *Feminine Fascism: Women in Britain's Fascist Movement*, I.B. Tauris, London ve New York.
- GRAYZEL, Susan R. (2002), *Women and the First World War*, Harlow: Longman, London ve New York.
- LAW, Cheryl. (1997), *Suffrage and Power: The Women's Movement 1918 -1928*, I.B. Tauris, London.
- MELMAN, B. Kie. (1997), *Border Lines: Genders and Identities in War and Peace 1870 – 1930*, (Ed.) Routledge, New York.
- MELVILLE, Currell. (1974), *Political Women*, Croom Helm, London.
- NANCY, Astor. (1923), *My Two Countries*, Doubleday Page & Company, New York.
- PUGH, Martin. (1992), *Women and the Women's Movement in Britain, 1914 – 1959*, Macmillan, London.
- RICHARD, Stites ve ROSHWALD Aviel. (1999), *European Culture in the Great War: The Arts, Entertainment and Propaganda 1914 – 1918*, (Ed.) Cambridge University Press, Cambridge.
- SMITH, Harold. L. (1998), *The British Women's Suffrage Campaign, 1866 – 1928*, Longman, London ve New York.
- TAYLOR, A.J.P. (1965), *English History 1914 – 1945*, Oxford University Press, New York.
- THEBAUD, Françoise. (1992), *A History of Women in the West: Toward a Cultural Identity in the Twentieth Century V*, (Ed.) Cambridge (Mass); The Belknap Press of Harvard University Press, London.
- THOM, Deborah. (1998), *Nice Girls and Rude Girls: Women Workers in World War I*, I.B. Tauris, London ve New York.

This page intentionally left blank.